

Rigó Róbert

Tóth László politikai és közéleti szerepvállalásai

Tóth László politikai-közéleti és szakmai életútja sikerekben és fordulatokban igen gazdag. A 20. századi magyar történelem legsúlyosabb időszakaiban jutott politikai szerepekhez, az első világháborút követő forradalmak idején, majd a második világháború végén bekövetkező szovjet megszállás, és az azt követő rendkívüli időkben lett Kecskemét polgármestere – 1944 végétől 1948 májusáig –, végül az 1956-os forradalom alatt az ideiglenes nemzeti bizottság elnökévé választották, majd leverését követően tanácselnök-helyettes lett. A két világháború között nyomdaigazgatónak kiemelkedő irodalomszervezői, kiadói tevékenységet folytatott, elsősorban a népi írók körében, mellette egész életét végigkísérte a nemzetközi szinten is jelentős sakkszervező munkássága, sakkszakmai kiadványok szerkesztése és kiadása.

Tóth László 1895. május 17-én született Kecskeméten. Apja Tóth Ferenc kőművesmester, a szociáldemokrata párt helyi szervezetének egyik alapítója. Édesanyja Csonka Viktória. A nyolc gyermek közül egyedül László tanulhatott tovább.¹ A család református vallású volt, Tóth László 1913-ban a helyi református gimnáziumban érettségizett, majd a budapesti tudományegyetem magyar-német szakára iratkozott be, de anyagi nehézségek miatt egy tanévet követően a kecskeméti jogakadémián tanult tovább, és a tanulás mellett internátusi nevelői állást és korrepetálást vállalt. Tanulmányait itt sem tudta befejezni az első világháborús frontszolgálat miatt.

Tóth László 18 éves korától, 1913-tól rendszeresen írt az 1868-tól megjelenő, liberális irányultságú *Kecskeméti Lapok*ba.² Az 1914. június 28-i sarajevói merényletet követő háborús hangulatra reagálva, a lap július 4-i számába „*És mégse kell a háború*” címmel írt vezércikket. Megállapította, hogy „*a háború réme kísért*”, s úgy ítélte meg, hogy a lakosság, a lapok és a hadsereg bosszút, háborút akar, mindannyian a szerbek ellen uszítanak. Szerbia tényleg bűnös, de mégsem kell a háború, vonta le a következtetést, mert a háború mindig gyilkolást hoz, és erőszakkal jár. Bölcsen megállapította, hogy „*erős és hangos a háborús hangulat, de a gondolkodás parancsolja, hogy fékezzük és csittítsuk.*” [...] *Felesleges, esztelen, elhibázott*

1 Péterné, Szabó, Székelyné 1992, 244–245.

2 Rigó 2015a, 275.

és embertelen lenne háborúval megtorolni a szarajevói merényletet.”³ Bő három héttel később, július 29-én megjelent újabb cikkében revideálta álláspontját, és kifejtette, hogy a szerb elutasítás miatt nincs más út, mint a háború, a szerbeket le kell győzni. A Monarchia felkészült, hadserege lelkes. „Gyönyörű ez a lelkesedés” – írta.⁴

Tóth Lászlót 1915-ben édesapjával és három testvérével együtt behívták katonának. Két éven át az orosz fronton szolgált zászlósként. 1916 júniusában megsebesült, a máramarosi kórházban ápták, majd október 9-én hadnaggyá léptették elő.⁵ 1917-ben leszerelték, visszatért Kecskemétre, majd a hadkiegészítő parancsnokságon teljesített szolgálatot.⁶ 1917-ben belépett a Magyarországi Szociáldemokrata Pártba (MSZDP). Ebben az évben ismét írt a *Kecskeméti Lapok*ba, a háború borzalmainak megtapasztalása után, a közhangulatot kifejezve, megállapította, hogy „jó lenne már csöndben, békében élni, fegyver helyett szerszámot szorítani, a foglyoknak hazajönni, a háborútól elfutni, elfelejtkezni...”⁷

Az Osztrák–Magyar Monarchia felbomlását és az őszirózsás forradalmat követően 1918. október 31-én jelent meg Kecskeméten a nemzeti tanács előkészítő bizottságának rölapja a helyi népgyűlés összehívásáról, amelyet a nemzeti tanács helyi szervének megalapítására szerveztek. A november 7-én a városháza előtt zajló eseményen Tóth László volt a zárószónok.⁸ Kijelentette, hogy „végre ébredjünk fel, le kell rontani a társadalom régi rendjét”.⁹ Novemberben a nemzeti tanács propagandabizottságának tagja lett.¹⁰ A Duna–Tisza közén a nemzeti tanácsok 1919 első hónapjaiban alakultak meg, tagjaik többsége szociáldemokrata volt, ők váltak a legbefolyásosabb politikai erővé.¹¹ A kecskeméti nemzeti tanácsot 1919. január 2-án alakították át, melybe 30 tagot delegált a szociáldemokrata párt és 30-at a polgári pártok. Tóth László lett a nemzeti tanács egyik jegyzője.¹² A kecskeméti szociáldemokrata párt nem a kommunisták elképzeléseit támogatta, a polgári demokratikus átalakulás mellett tette le a voksát. Tóth 1919. január 11-én a kecskeméti szociáldemokrata párt gyűlésén a „bolsevizmus tragédiáját” az emberek butaságával magyarázta, megállapította, hogy a kommunizmus gazdaságilag még nem hatékony és működésképes.¹³

A Tanácsköztársaság kikiáltását követő napon, március 22-én, Kecskeméten 15 tagú direktóriumot állítottak fel, melynek Tóth László is tagja lett, majd néhány nappal később, a rendeletnek megfelelően, a tagok számát háromra csökkentették, Tóth Lászlót az irodalmi és művészeti ügyek direktóriumai meg-

3 Rigó 2015a, 282.

4 Rigó 2015a, 286.

5 Heltai 2000, 16.

6 Orosz 1968, 285.

7 Kecskeméti Lapok, 1917. június 3.

8 Romsics 1976, 161–162.

9 Heltai 2000, 17.

10 Romsics 1976, 168–169.

11 Romsics 1976, 62–67.

12 Romsics 1976, 251–252.

13 Romsics 1976, 264–265.

bíztottjává nevezték ki. A kecskeméti direktórium beszámolója szerint a városi és magántulajdonban lévő „színházat és a mozit a Direktórium megbízásából Tóth László elvtársunk kommunizálta”.¹⁴ Március 31-én a helyi direktórium megbízta a kecskeméti laktanyákban és magáncsaládoknál lévő „abszolút műbeccsel bíró” műkincsek lefoglalásával és múzeumba szállításával.¹⁵ Majd másnap azzal, hogy hangversenyeket rendezzen a nép számára.¹⁶ A forradalmi kormányzótanács rendeletének megfelelően a helyi végrehajtó hatalom gyakorlására 1919. április 11-én 20 tagú intézőbizottságot választottak Kecskeméten, a második legtöbb szavazatot Tóth László kapta, akihez a vallási és iskolai ügyek kerültek.¹⁷ Ő szerkesztette a *Magyar Alföld* című szocialista lapot.¹⁸ Kecskemét képviselőjében delegálták a Tanácsok Országos Gyűlésébe is. Megállapíthatjuk, hogy Tóth László jelentős mértékben részt vett a helyi tanács hatalomban, de annak nem a kommunista vonalával, hanem a szociáldemokrata irányzatával értett egyet.

1919 őszén letartóztatták, majd 1920 augusztusában folytatólagosan elkövetett izgatásban találták bűnösnek, amiért másfél év börtönre ítélték. A kiszabott büntetésből egy évet letöltöttek vettek. Szabadulása után rendőri felügyelet alatt állt.¹⁹ 1921. február 21-én feleségül vette a jómódú, katolikus családból származó Csabai Erzsébetet, aki már 1919 őszén a menyasszonya volt.²⁰

A református egyházhoz szorosan kötődő Első Kecskeméti Hírlapkiadó és Nyomda Rt. – amit Részvény-nyomdának hívtak a helyiek –, és a tulajdonában lévő független politikai napilap, a *Kecskeméti Lapok*, 1922 végén alkalmazta Tóth Lászlót. A nyomda háború előtti igazgatóságát új váltotta fel, tagjai döntő többségben a helyi református egyház vezetői voltak.²¹ Tóth politikailag megbélyegzettnek számított a Tanácsköztársaság alatti szerepvállalása miatt, de képességeinek, munkabírásiának és műveltségének köszönhetően egyre több nyomdai, kiadói munkát bízta rá. 1922-től a Részvény-nyomda tisztviselője, 1935-től már igazgatója volt, de a tényleges vezetést és az üzletkötéseket már korábban is ő intézte. Ezekben a pozíciókban Tóth László országos jelentőségű irodalomszervezői tevékenységet végzett. Az irodalmi élet kiemelkedő alakjaival állt kapcsolatban – elsősorban Németh Lászlóval és a népi írókkal. Az általa vezetett nyomdában nyomták Áprily Lajos, Erdélyi József, Gál István, Gelléri Andor Endre, Illyés Gyula, Kassák Lajos, Németh László, Sinka István, Szabó Lőrinc több kötetét. A kiadók átengedték a nevüket, de a kiadás költségeit a nyomda viselte és előlegezte meg.²²

14 Romsics 1976, 410–411.

15 Romsics 1976, 387.

16 Romsics 1976, 390.

17 Romsics 1976, 420–422.

18 Péterné 1996, Tóth László (oldalszám nélkül).

19 Péterné 1996, Tóth László (oldalszám nélkül).

20 Heltai 2000, 19.

21 Orosz 1968, 283–284.

22 Orosz 1968, 280.

A harmincas években itt nyomtattak 10-12 folyóiratot, melyek között több irodalomtörténeti jelentőségű (*Tanú, Válasz, Apolló, Magyarságtudomány, Láthatár*). A *Tanú* kiadását és terjesztését is a nyomda végezte. Arról, hogy ezt miért tartotta fontosnak, maga Tóth László írt a *Kecskeméti Lapok*ba: „Ma nem tűnik fel jelentősnek, ami évek múltán bizonyára művelődéstörténeti adat lesz: a magyar irodalom és tudomány megújulásának jegyében született új folyóiratok Kecskemétről indultak el. [...] Túl a nyomdatechnikai felkészültségen, értékes kulturális kapcsolatokat jelentenek e művek itteni köntösei és évenként száz- és százezer példányon a kecskeméti impresszum.”²³ 1937-ben itt látott napvilágot a Márciusi Front kiáltványa is. A mezőgazdasági profil is egyre erősebbé vált, itt nyomtatták a *Magyar Róna* című mezőgazdasági szaklapot és a Mezőgazdasági Kamara különféle kiadványait is, ez az irányultság a város egyre sikeresebbé váló szőlő- és gyümölcsstermesztő gazdaságának és fejlődő élelmiszeriparának is megfelelt.

A nyomda rendszerint veszteséges volt, ennek ellenére modernebb szedő- és nyomógépeket vásároltak, az 1937-es üzleti év elnöki jelentésében megállapították, hogy „ez a vállalat nem nyereszkesedésre alakult. [...] Célja volt a sajtó útján szolgálatot tenni a magyarságnak, közelebbről Kecskemét ügyének, célja volt a magyar szellemi élet reprezentánsai munkáinak megjelentetését könnyebbé tenni, és ezáltal a magyar kultúrának tenni szolgálatokat.”²⁴ Tóth László és a Részvény-nyomda irodalmi kapcsolatainak köszönhetően, a harmincas években a helyi Katona József Társaság és a református egyház rendezvényein egyre gyakrabban jelentek meg országos jelentőségű írók és költők, elsősorban a népi írók. A *Kecskeméti Lapok*ba is írtak és a helyi könyvesboltok kirakataiban is fellelhetők voltak műveik. A Kecskemétre járó Németh László és a népi írók fogalmazták meg „Magyarország elkecskemétiesítésének” gondolatát, azaz a kisbirtokos intenzív szőlő-, zöldség- és gyümölcsstermesztés révén a vidék felvirágoztatásának eszméjét.²⁵ Tehát a nyomdának és tulajdonosainak, valamint Tóth László kapcsolatainak köszönhetően intenzívebbé vált a helyi kulturális, szellemi élet, és ennek köszönhetően a város is bekerült az országos köztudatba, egyfajta példává vált. A negyvenes években azonban a népi írók a Püski-féle Magyar Élet Kiadó felé orientálódtak, a Részvény-nyomda jelentősége csökkent.²⁶

Tóth László fiatalkorától élete végéig nemzetközileg is jelentős sakkszervezői munkásságot folytatott, valamint a sakkkal kapcsolatos kiadványok előállításával és terjesztésével is foglalkozott. A sakk már fiatalkorától a szenvedélye volt, 1910-ben ifjúsági sakk-kört szervezett, majd 1911-ben, gimnazista korában részt vett a Magyar Sakkszövetség alakuló ülésén.²⁷ Igen jelentős kapcsolatrendszer épített ki ezen a területen. 1922-től 1950-ig szerkesztette és kiadta a Magyar Sakkszövetség hivatalos lapját, a *Magyar Sakkvilág* című folyóiratot, majd jogutódját, a *Magyar Sakkélet*et. Több sakkszakkönyvet és játszmagyűjteményt adott

²³ Kecskeméti Lapok 1935. december 25.

²⁴ Orosz 1968, 284.

²⁵ Orosz 1968, 294.

²⁶ Orosz 1968, 295.

²⁷ Orosz 1968, 285.

ki magyar és német nyelven is. Az 1930-as hamburgi sakkolimpia rendezőbizottsága is Tóth Lászlót és az általa vezetett nyomdát bízta meg a versenyről készített könyv nyomtatásával.²⁸ Kiadványait a világ számos országába küldte el a sakkozókknak, és ő is számos szakkiadványt kapott tőlük. A következőket mondta erről Iványosi-Szabó Tibor: „Tóth László álnéven írt a lapba [Magyar Sakkélet], és így tudta felvenni a tiszteletdíját a nyugdíja mellett. Ezen túl minden számból hetven példányt kapott. Erre azért volt szüksége, mert ezeket a világ legkülönbözőbb részeire küldte, a legnevesebb sakkozókknak. Ő kapcsolatban állt az akkori sakkélet minden befolyásos személyével. Ezekről is kapott periodikákat és szakkönyveket is. [...] Súlyos cukorbeteg lett, ekkor közel 2000 kötetből álló sakkszakkönyvtára volt, egy nagy szobafal tele volt vele. A hatvanas évek elején, 61–62 táján megegyezett a Magyar Sakkszövetséggel, 200 ezer Ft-ért megvették tőle a könyvtárát, ami ajándék volt, mert a tényleges értéke ennek a sokszorosa lehetett. 17–18–19. századi nyomtatványok, rendszerint amit küldtek neki, az dedikálva volt, ami növelte az értékét. Úgy engedte át, hogy csak a halála után vihették föl Pestre a könyveket a Sakkszövetséghez. Így gondoskodott róla, hogy nem hordták szét.”²⁹

Tóth László 1927-ben Kecskeméten a világ legjobb sakkozójának részvételével nemzetközi sakkversenyt szervezett, melyen részt vett Aljechin világbajnok is, ennek a játszmáit is kiadta. 1940–41-ben közreadta a szovjet sakkbajnokság két játszmagyűjteményét, aminek nagy szerepe volt abban, hogy később a szovjetek elfogadták polgármesternek. Révai József 1945-ben mondta Tóth Lászlónak, hogy őt nagyon tisztelik a Szovjetunióban.³⁰ Iványosi-Szabó Tibor elmondása szerint „A legelső sakkvilágbajnok kivételével, a második Emanuel Laskertől kezdve mindet személyesen ismerte. A szovjetekkel is nagyon jó kapcsolatban volt. A háború alatt kiadta a szovjet sakkbajnokság valamelyik évi játszmáit. Az anyagot Svájcban keresztül kapta meg, a háború alatt publikálta. Ez volt az egyik nagy-nagy szerencséje. [...] A szovjetek azért álltak vele szóba 1944-ben, mert a szovjet sakkozással nagyon szoros kapcsolatban állt. Ezt elősegítette az is, hogy Lilienthal Andor zsidó származású magyar nagymesterrel, olimpiai bajnokkal jó kapcsolatot ápolt, aki a Szovjetunióba költözött, ahol 1940-ben megszerezte a Szovjetunió bajnoka címet is. Lilienthal 1935-ben költözött ki a Szovjetunióba, ő küldte Tóth Lászlónak az anyagokat.”³¹

A második világháború vége felé, 1944. október 9-én kisebb szovjet támadás érte a város déli részét, a vasútállomás környékét, mire a vezető tisztviselők elmenekültek, köztük Liszka Béla polgármester is. Néhány nap múlva visszatért a városba, és magához hívatta a befolyásosabb egyházi és közismerten baloldali személyeket, akikről tudta, hogy a városban akarnak maradni: Baranyi László plébánost, Sárkány Béla evangélikus lelkészt, Károlyi Bernátot, a ferences rendház főnökét, Kovács Bálint református lelkészt, Tóth László nyomdaigazgatót, Molnár Erik ügyvédet és Sándor József városi ügyészt.³² Arra kérte őket, hogy

28 Orosz 1968, 281.

29 Interjú Iványosi-Szabó Tibor nyugalmazott levéltár-igazgatóval Tóth Lászlóról. (2016. június 14.)

30 Orosz 1968, 289.

31 Interjú Iványosi-Szabó Tibor nyugalmazott levéltár-igazgatóval Tóth Lászlóról. (2016. június 14.)

32 Iványosi-Szabó Tibor a vele készített interjú során mesélt arról, hogy Molnár Erik és Sándor József miként találkozott először a Vörös Hadsereg katonáival: „Sándor József kisebbik fiával,

ha a vezető tisztviselőknak ismét el kellene hagyniuk a várost, vegyék át az irányítását, és lépjenek kapcsolatba a szovjetekkel.³³ Pár nappal később Tóth László ellenezte a város teljes kiürítését, és megtagadta az erre vonatkozó parancs kinyomtatását, Kecskeméten maradt.

Tóth László legjelentősebb politikai, közéleti szerepvállalására 1944 végén, a város szovjet megszállása után került sor. A pozícióra teljesen alkalmatlan Várady József néhány hetes polgármesterségét követően, 1944. december 17-től, több mint három éven át Tóth László volt Kecskemét polgármestere. Kovács Bálint református lelkész, aki a barátja volt, a következőképpen jellemezte őt: *„Tóth László volt az igazi tekintély a városban. Ő mindenkivel szót értett, aki vezető pozícióban volt, gyermekkorától ismerte őket.”*³⁴ Polgármesterként a rendkívüli nehézségek ellenére igyekezett mérsékelten, a legjobb tudása szerint irányítani a várost, és a szovjet megszállókkal is megtalálni az együttműködés lehetőségét. Mint fentebb láttuk, Tóth Lászlót a szovjetek egyrészt azért fogadták el, mert a sakk révén jó kapcsolatokkal rendelkezett, másrészt azért, mert Molnár Erikkel is jó kapcsolatban állt, akit a szovjetek már az első napokban alpolgármesterre neveztek ki Várady mellé. Molnár Erik a szovjet megszállást követően hat hétre – orosz nyelvtudásának is köszönhetően – a város helyettes polgármestere lett, majd az MKP révén az Ideiglenes Nemzetgyűlés tagjává választották, és az új kormányban megkapta a népjóléti miniszteri tárcát. Ezt Iványosi-Szabó Tibor is megerősítette: *„Laci bácsitól tudom, hogy ő Molnár Erikkel nagyon jó kapcsolatban volt, nyilván az ő támogatása kellett ahhoz, hogy ő polgármester legyen, ez nem vitás. Jóban volt Sándor Józseffel is, aki Kecskemét város ügyésze volt.”*³⁵

Tóth László egy hónap elteltével szeretett volna lemondani a polgármesterségről, minden bizonnyal a megszálló szovjet katonaság önkényeskedései és a helyzet kilátástalansága miatt. A polgármester a Kecskeméti Nemzeti Bizottság (KNB) 1945. január 16-i ülésén kérte a felmentését, amit a testület nem fogadott el, és *„kérte, hogy az egész város lakosságának érdekeit tartva szem előtt a polgármesteri*

[...] Bélával valamikor a 80-as években együtt utaztunk Pestre vonattal, a fülkében csak ketten voltunk. A következőt mesélte el, teljesen hihetően. Apja, Sándor József Kecskemét város főügyésze volt. Molnár Erikkel egy épületben laktak a Nagykőrösi utcán. A szovjet megszállás előtt kiürítették a várost, és ők, Sándor József és családja nem nyugat felé menekültek, hanem keletre, mert Borbáson volt egy tanyájuk. A kecskeméti értelmiség arról volt híres, hogy legalább néhány hold szőlője, tanyája mindegyiknek volt. Sándorék oda mentek ki, velük ment Molnár Erik is. A szovjetek átjöttek a Tiszán, és megindultak Kecskemét felé. Borbást nem érintette a harc. Mikor már látták, hogy Kecskemétet megszállták a szovjetek, és elhallgattak a fegyverek, egy-két nappal később elhatározták, hogy hazajönnek Kecskemétre. Molnár Erik bizott benne, hogy a szovjetekkel fel tudja venni a kapcsolatot, mert a két világháború között a kommunista párt funkcionáriusa volt, amíg legálisan működhetett. Kellőképpen kiöltöztek, aranyórával – Molnár egy jól menő ügyvéd volt – felöltöztek ünneplőbe, befogták a legjobb lovakat. A kocssal megindultak Kecskemétre, ahogy kiértek a borbási útra, ott már a szovjetek jöttek-mentek. Megállították őket, kifogták a lovaikat, Molnár Erik aranyóráit elvették, akik visszafordultak a tanyára. Elvitték a lovakat és a kocsit, így találkozott a szovjetekkel. Később bejöttek, és kapcsolatba lépett a szovjetekkel, és decemberben már az Ideiglenes Nemzeti Kormány minisztere lett.” Interjú Iványosi-Szabó Tibor nyugalmazott levéltár-igazgatóval Tóth Lászlóról. (2016. június 14.)

33 Kovács 2006, 21. és Rigó 2009, 25.

34 Rigó 2009, 32.

35 Interjú Iványosi-Szabó Tibor nyugalmazott levéltár-igazgatóval Tóth Lászlóról. (2016. június 14.)

állást és az azzal járó nehéz munkát továbbra is vállalja”. A KNB minden tagja biztosította Tóth Lászlót arról, hogy teljes mértékben mellette állnak.³⁶

Az emberek sokat szenvedtek a katonák erőszakoskodásai, rablásai és a közben elkövetett gyilkosságok miatt, különösen a tanyákon, ahol a város lakosságának a fele élt ekkoriban.³⁷ Jól érzékelteti a helyzet súlyosságát Tóth László polgármester Tildy Zoltán miniszterelnökhöz írt levele 1945. december 12-én: *„Katonák tízezrei állomásoznak a városban és környékén, s ilyen létszám mellett rendet és biztonságot a mai napig sem sikerült teremteni. E hó 7-én jártak Kecskeméten az Ellenőrző Bizottság [SZEB – R. R.] tisztjei, s érdeklődtek: hány polgári áldozata van Kecskeméten a háborúnak. Átadtam nekik a névsort, amely 193 erőszakos halált halt emberét tartalmazza a felszabadulás óta máig. Ennyi embert lőttek agyon és gázoltak el részeg orosz katonák; néhány felesége vagy leánya megbecstelenítése miatt akasztotta fel magát. Csak [az] utolsó négy hét alatt 18 haláleset történt. [...] A város képe teljesen háborús még ma is. Tudjuk és érezzük, hogy a veszített háborúért fizetnünk kell, de a lakosság nem érti, hogy a fegyverszünet után több mint fél évvel miért kell legalább minden második nap egy-egy magyarnak életével fizetni, s nem érti, miért kell éppen Kecskemétnek immár egy esztendeje tízezreknek lakást biztosítani? Kecskemétnek egyetlen reménysége az a miniszterelnök, aki mellett ez a város 72%-ban nyilvánította bizalmát a választáson.”*³⁸

Tóth László már korábban, 1945. március 8-án is írt hasonló tartalmú levelet a korábbi miniszterelnöknek, Miklós Bélának, mert elkeseredésében a legmagasabb szintről is várta a segítséget. Ennek a levélnek a rövidített változatát a szovjet városparancsnoknak is átadta.³⁹ Tóth László 1945 tavaszán – a háborús viszonyok ellenére – intenzív kapcsolatban állt az ország vezető kormányzati tisztségviselőivel. Miklós Béla miniszterelnök áprilisban átutazott Kecskeméten, és csak pár percet töltött a városházán, ahol rövid kihallgatáson fogadta Tóth Lászlót, és a várost, valamint a környékét is rettegésben tartó Bánó Mihály rendőrfőkapitányt. Májusban Tóth László járt a belügyminiszternél és a népjóléti miniszternél Budapesten.⁴⁰ A város újjászervezett törvényhatósági bizottsága május 30-án tartotta első ülését. Ezen a polgármester beszámolt a szovjet megszállás utáni időszakról, ekkor a Moszkvából hazatért Safrankó Emánuel, a Magyar Kommunista Párt (MKP) Duna–Tisza közti területi párttitkára szembe szállt a polgármesteri jelentés politikai részével, mert Tóthot ki akarták szorítani a pozíciójából.⁴¹ A polgármestert a Nemzeti Parasztpárt részéről Szabó Gyula,

36 Iványosi-Szabó 1975, 72.

37 Rigó 2014, 105–158.

38 L. Balogh 2015, 206–208. Más levéltári források is beszámolnak a szovjet katonák rablásairól és gyilkosságairól 1945 decemberében, sőt 1946 első felében is. (ÁBTL 1.1. 1945–1946 [1950]. 3. d. és Rigó 2015b, 308–309.)

39 Iványosi-Szabó 1975, 233–236.

40 Kecskeméti Lapok 1945. április 29. és május 10.

41 Kovács Bálint így mondta el ezt: *„Hazajött egy 1919-es kommunista Moszkvából, aki engem is felkeresett. Azt gondolta, hogy Tóth Lászlót menesztheti, és majd ő veszi át a város vezetését. A városházán egy gyűlésen Tóth Lászlót megtámadta, hogy ő nagyon engedékeny a polgári oldal irányába. Ekkor Tóth László azt mondta: Kérem, én itthon maradtam, ön elhagyta Magyarországot. Amikor 1945 januárjában a németek visszaszorították, az oroszokat, én bementem a városparancsnokhoz és kértem, hogy adjanak nekem fegyvert, és*

majd a kisgazda Révész László is védelmébe vette, és az SZDP is kiállt mellette. Végül a város törvényhatósági bizottsága őt és Aszódi József helyettes polgármestert is megerősítette hivatalában. Tóth László és Márkus Ferenc főispán augusztus elején a miniszterelnöknél, Miklós Bélánál járt kihallgatáson, amikor újra előadták a város nehéz helyzetét.⁴²

1945. április 4-én a polgármester javaslatára pártközi értekezletet tartottak a földreformról, az egyes pártok eltérő álláspontja miatt. Tóth László előadta az értekezlet kezdetén, hogy *„Kecskemét évtizedek óta példamutatóan végezte a földreformot, összevásárolta a nagybirtokokat, és azokat alkalmas időben parcellázta az arra érdemes kecskeméti földműveseknek. Kecskemét határában egyébként is a legegészségesebb a földbirtok megoszlása, mert egyedüli nagybirtokos a város, más ezer holdon felüli birtokos nincs. A kecskeméti nép szorgalmával és szakértelmével teremtett virágzó mezőgazdasági és szőlőkultúrát a felparcellázott területeken és biztosított világhírt a kecskeméti gyümölcsnek”*. Ezt követően a gazdasági ügyosztály vezetője terjesztette elő a város javaslatát, amelynek az volt a lényege, hogy hagyják meg a híres mintagazdaságokat, és a város tulajdonában is maradjon föld. Ezt követően vita alakult ki, mert a szociáldemokrata és a kommunista képviselők a város összes földterületét fel akarták osztani, a mintagazdaságokat is. A kommunista párt képviselője kijelentette: *„minden olyan egyént reakciónak tart, aki gátolja a Földigénylő Bizottság munkáját”*. A polgármester megismételte, hogy *„más a Tiszántúl és más Kecskemét gazdasági helyzete a földosztás szempontjából. [...] Ezért itt a földosztás lassúbb, de aprólékosabb munkát igényel.”*⁴³ Ebből a nagy horderejű, a földtulajdonviszonyokat radikálisan átalakító ügyből és vitából is megállapíthatjuk, hogy Tóth László racionálisan, a helyi adottságokat és gazdasági sajátosságokat figyelembe véve a kisebb mértékű földosztás mellett érvelt, és szerette volna megőrizni az innovációban élen járó mintagazdaságokat. Ezzel szemben az MKP és az SZDP képviselői gyors és nagyobb mértékű földreformot követeltek.

A helyi MKP később is szerette volna a szociáldemokrata Tóth László polgármestert kiszorítani a pozíciójából, mert több vitás ügy alakult ki közte és az MKP képviselői között. A polgármester minden bizonnyal nem nézte jó szemmel a helyi politikai rendőrség átokfutását és kegyetlenkedéseit, ami országosan is botrányos volt, a Parlamentben is foglalkoztak vele.⁴⁴ Tóth László a népbírószágon nyilatkozatban állt ki több vádlott mellett, akiket a kommunisták szerettek volna meghurcolni. Ez is oka lehetett annak, hogy miután az 1945-ös választáson, az SZDP listáján mandátumot szerzett, lemondott róla.⁴⁵

A közel 53 éves polgármester 1948-as nyugállományba helyezése mögött az állhatott, hogy a helyi SZDP nem követte a budapesti pártközpont utasításait, és nem támogatta a két munkáspárt egyesülését. Az MKP és az SZDP 1948. február

az orosz katonákkal együtt küzdök a németek ellen. Erre az egész városházi közgyűlés egyhangúlag Tóth László mellé állt. Ez a kommunista személy ezt követően eltűnt a városból.” Rigó 2009, 32.

42 Kecskeméti Lapok 1945. augusztus 5.

43 Iványosi-Szabó 1975, 174–178.

44 Rigó 2014, 183–218.

45 Rigó 2014, 311.

22-én írta alá a pártközi megállapodást arról, hogy az SZDP mely tisztségekből, mikor hívja vissza, illetve bocsátja el a tagjait, azokat, akiket nem kívántak átvenni az újonnan megalakuló Magyar Dolgozók Pártjába (MDP). Ennek a megállapodásnak eshetett „áldozatául” Tóth László polgármester is. A kecskeméti törvényhatósági bizottság 1948. március 31-én döntött Tóth László nyugdíjazásáról, mivel nem lépett be az MKP-be. A polgármestert 1948. május 1-jétől helyezték nyugállományba, 369,90 Ft nyugdíjjal.⁴⁶

Tóth László nyugdíjazása után a Magyar Függetlenségi Népfront (1954 október végétől Hazafias Népfront) megyei bizottságának az alelnöke, majd elnöke lett. Az 1956-os forradalom kirobbanása után, 1956. október 29-i ülésén a Bács-Kiskun Megyei Tanács Végrehajtó Bizottsága igyekezett a megyei események élére állni, támogatásukról biztosították az újonnan létrejött forradalmi szerveket, a munkástanácsokat, a nemzetőrségeket és a nemzeti bizottságokat is. A megyei tanács vezetőinek az volt a célja, hogy kommunistákkal töltsék fel ezeket a forradalmi szerveket, és ellenőrzésük alá vonják őket. A Hazafias Népfront (HNF) megyei elnöksége ekkor döntött a megyei nemzeti bizottság felállításáról is. A kecskeméti városházán megbeszélést tartott a helyi vezetés, melyen Tóth László is részt vett, ezen elhatározták a HNF kibővítését *„pártonkívüliekkel, az üzemek küldötteivel, vagyis egy városi forradalmi bizottság létrehozását”*.⁴⁷

Kecskemét város ideiglenes nemzeti bizottságát is a kommunista pártvezetés igyekezett megszervezni, de az intézmények, üzemek – október 31-én a városháza dísztermében összegyűlt – képviselői háttérbe szorították őket. A meghívotakon túl nagy számban jelentek meg a forradalmi események szervezői, aktív résztvevői is, így sikerült a korábbi, keményvonalas vezetőket háttérbe szorítani. Tóth László szólalt fel először, aki elmondta, hogy a népfront megbízásából hívták össze a gyűlést, majd a józanság megőrzésére, a rendbontás és önbíráskodás elkerülésére hívta fel a figyelmet. Kecskemét Város Forradalmi Bizottsága 48 tagú lett, Tóth László előterjesztésére a város területét négy részre osztották, és mindegyik terület választott négy-négy képviselőt a munkások, a parasztok és az értelmiségiek közül. A megválasztott bizottság 16 fős intézőbizottságot választott, melynek elnöke Tóth László lett, tehát a legmagasabb szintű városi forradalmi szerv élére került.⁴⁸ Ekkor is Tóth László lett az a személy, aki kompromisszumos jelöltként a többség számára elfogadható vezetőnek számított.

A forradalom leverését követően, 1956. november 7-én Tóth László megbízást kapott a városi tanácselnök-helyettesi pozícióra, ahol az oktatási, kulturális, népművelési, sport- és egészségügyi területet bízták rá. 1958 februárjáig töltötte be ezt a tisztséget. Egyelőre nincs megnyugtató, pontos válaszom arra, hogy a városi forradalmi szerv elnökét miért nem vonták felelősségre a forradalom leverése után, hanem még pozícióba is helyezték. Iványosi-Szabó Tibor szerint ennek a következő oka volt: *„Tóth Lászlót 1956 után hívták meg tanácselnök-helyettesnek, igazán komoly szerephez nem jutott. Inkább csak cégérnek használták, hogy mutassák,*

46 MNL BKML IV. 1903/a.

47 Orgoványi 1999, 202.

48 Orgoványi 1999, 222–224.

menyire demokratikusak, és a szociáldemokráciát is komolyan veszik. Laci bácsi nagyon-nagyon elkötelezett szociáldemokrata volt. Próbálták így felhasználni.” Ezt egy személyes élménnyel is kiegészítette, erre az időszakra vonatkozóan: „Egyszer 1957 őszén, mikor még fiatal tanár voltam, az egyik kollégámmal egy értekezlet után mentem hazafelé és beültünk a katolikus bérház földszintjén egy vendéglőbe. Laci bácsi is jött vacsorázni és odaült hozzánk és elkezdtünk beszélgetni, akkor 56 még nagyon friss volt, és azt mondta, hogy nincs más lehetőség, ki kell tapogatni, hogy mi a leginkább járható út. A „modus vivendi” igyekezett megtalálni, nagyon talpraesett volt, megtalálta mindenkivel a szót.”⁴⁹

Tóth László a forradalom leverése és tanácselnök-helyettesi pozícióba kerülése után igyekezett segíteni a forradalmi intézőbizottság egyik tagjának, Nagy Sándornak, aki a Lakatosipari Vállalat és a helyi munkástanács egyik aktív tagja volt. Tóth azt mondta neki, *„hogy ő menti, akit lehet, de mindenkit nem tud. Javasolta, hogy húzza meg magát vidéken egy időre.”*⁵⁰ 1956 novemberében Horák Bélát is letartóztatták egy kézzel írott plakát kihelyezése miatt, amiben nem vett részt, elmondása szerint Tóth László segített az ő kiszabadulásában is.⁵¹ Tóth László később is jelentős szerepet játszott a város közéletében, a Katona József Társaság és a Kodály Kórus elnöke volt. 1964. március 9-én hunyt el.

Tóth László élete során mindvégig kitartott a szociáldemokrata értékek mellett. Ez a következetes felfogás nem volt előnyös hazánkban a 20. században élő embereknek. Tóth László a jobboldaliaknak túlzottan baloldali volt, ezért a börtönt is megjárta, a kommunisták számára sem volt eléggé megbízható, mert nem volt eléggé „baloldali”, az ő érdekeik kiszolgálója sem. A válságos, átmeneti időkben felhasználták, tudása, tekintélye és elismertsége miatt igénybe vették, de amikor a rendszer konszolidálódni kezdett, megváltak tőle, 1948-ban, és tíz évvel később, 1958-ban is. Széles körű tájékozottságát, kiváló kapcsolatrendszerét, nyitottságát és intellektuális képességét nehéz helyzetekben is a város szolgálatába állította.

Irodalom

Levéltári források

Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára ÁBTL 1.1. A Magyar Államrendőrség budapesti és vidéki politikai rendészeti osztályának iratai 1945–1946 (1950). 3. d.

Magyar Nemzeti Levéltár Bács-Kiskun Megyei Levéltára MNL BKML IV. 1903/a. Kecskemét Törvényhatósági Bizottsága. Közgyűlési jegyzőkönyvek, 1945–1948

Dokumentumgyűjtemények

L. Balogh Béni (szerk.): *„Törvényes” megszállás. Szovjet csapatok Magyarországon 1944–1947 között.* MNL, Budapest, 2015

49 Interjú Iványosi-Szabó Tibor nyugalmazott levéltár-igazgatóval Tóth Lászlóról. (2016. június 14.)

50 Orgoványi 1999, 268.

51 Rigó 2017, 32–33.

- Iványosi-Szabó Tibor (szerk.): *Dokumentumok Kecskemét történetéből*. Kecskemét Város Tanácsa VB, Kecskemét, 1975
- Romsics Ignác (szerk.): *Dokumentumok az 1918/19-es forradalmak Duna–Tisza közti történetéhez*. Bács-Kiskun Megyei Levéltár kiadványai III. Kecskemét, 1976

Irodalom

- Heltai Nándor: *Tóth László, a hírlapíró és szerkesztő*. Kecskeméti Lapok Kft., Kecskemét, 2000
- Kovács Bálint: *A kecskeméti szolgálat évei, 1942–1957*. Emmaus Kiadó, Kecskemét, 2006
- Orgoványi István: *Az 1956-os forradalom és szabadságharc kecskeméti eseményeinek története*. In: Tóth Ágnes (szerk.), *Bács-Kiskun megye múltjából XV.*, Bács-Kiskun Megyei Önkormányzat Levéltára, Kecskemét, 1999
- Orosz László: *A Részvény-nyomda története*. In: Heltai Nándor (szerk.) *Kecskemét, Tanulmányok a város múltjáról, jelenéről*. Kecskemét Város Tanácsa, Kecskemét, 1968
- Péterné Fehér Mária: *Kecskemét polgármesterei 1848–1950*. Fax Info Kkt. Kecskemét 1996
- Péterné Fehér Mária–Szabó Tamás–Székelyné Kőrösi Ilona: *Kecskeméti életrajzi lexikon*. Kecskeméti Lapok, Kecskeméti Monográfia Szerkesztősége, Kecskemét, 1992
- Rigó Róbert: *A német megszállás, a front átvonulása és az azt követő időszak Kecskeméten*. Interjú Kovács Bálint református lelkésszel. Forrás 2009/6., 22–38.
- Rigó Róbert: *Elitőáltások évtizede Kecskeméten (1938–1948)*. Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára, Kronosz, Budapest–Pécs, 2014
- Rigó Róbert: *A kecskeméti sajtó az első világháború időszakában*. In: Gyenesei József (szerk.), *Hátországban, Kecskemét az I. világháború idején*. MNL Bács-Kiskun Megyei Levéltára, Kecskemét, 2015
- Rigó Róbert: *Kecskeméti hétköznapiak 1944–1945 fordulóján*. In: Gyarmati György, Pihurik Judit (szerk.), *Háborús hétköznapiak hadszíntéren, hátországban*. Magyar Történelmi Társulat, Kronosz Kiadó, Állambiztonsági Szolgálatok Történelmi Levéltára, Budapest–Pécs, 2015
- Rigó Róbert: *„Az én apámat ma nem ünnepli senki sem”*. Interjú Horák Bélával. In: Rigó Róbert (szerk.), *Sorsfordító évtizedek Kecskeméten*. Kecskeméti élettörténeti elbeszélések az 1940-es évektől az 1960-as évekig. Kecskemét Írott Örökségéért Alapítvány és a Neumann János Egyetem Pedagógusképző Kar, Kecskemét, 2017

Újságcikkek

A *Kecskeméti Lapok* 1914–1946 közötti számai